

kako bi spremenili svet okoli sebe. Pa tudi njegov čut za prosvetljevanje ljudi ni razvit tako kot pri Cankarjevem učiteljstvu, ki je ustanavljalo izobraževalna društva in se ni moglo sprijazniti z obstoječim stanjem. Prav zaradi idejnih in ideoloških vzrokov je prihajalo v spore z oblastjo. Za Zidarjevo učiteljstvo se zdi, kot da bi bilo naslednik tistega dela Cankarjevega učiteljstva, ki se je pustilo vselej voditi in je vedno izpolnjevalo ukaze predstojnikov samo s tem razločkom, da je pri njem še bolj poudarjena biološka narava in predvsem ta vodi pri Zidarju v kršitve etičnih norm še vedno patriarhalnega okolja. Od sposobnosti premagovanja tega spora je odvisna njegova nadaljna pot, zelo malo pa od nazorov, ki so večinoma na nižji stopnji kot v bolj civiliziranem okolju.

Zidarjev odnos do učiteljstva je bipolaren, saj prikrito sočustvuje z njim, hkrati pa čuti do njegove neizobraženosti in pasivnosti odpor, ki se kaže predvsem v ironiji in satiri, kjer je včasih mojstrski. Knjiga Učiteljice ne pomeni kake večje novosti v Zidarjevem opusu, ker se je večina sorodnih tem in motivov pojavljala že v njegovih dosedanjih delih, tokrat je samo zbrana v celoto, ki tudi na zunaj poudarja pomembnost Zidarja pri obravnavanju te tematike v novejši slovenski prozi, čeprav je precejšen del kratke proze v tej knjigi bliže osnutkom kot dovršenim besedilom.

P. S.: Upam, da ne bomo spet doživeli reprize šentflorijanske farse v obliki kakega protesta proti Zidarjevemu »blatenju« učiteljstva.

Marjan Dolgan

Poročamo — glosiramo

STISKE SLOVENSKE ZNANOSTI

Zdi se, da se je slovenska znanost — pred očmi imejmo predvsem humanistične vede, med temi pa zlasti literarno znanost — v zadnjem času znašla v precejšnji zunanji, pa tudi notranji stiski. Na prvi pogled gre predvsem za zunanjo stisko, ki bi jo lahko opisali s pojmi finančna, eksistenčna, organizacijska ali institucijska. Toda natančnejšemu očesu se bo za takšnimi zunanjimi skrbmi, ki so same na sebi seveda nadvse pomembne in za obstoj slovenske znanosti temeljne, odkrila morda še kaka globlja, notranja in že kar načelna stiska. Nobena teh stisk seveda ni šele od danes ali včeraj, ampak spremlja razvoj slovenske znanosti že lep čas. Toda natančneje smo se jih zavedeli šele v zadnjem času, ko se je slovenska znanost znašla sredi novih okoliščin svojega obstanka, te so pa kot s prstom pokazale na vrsto

težav, s katerimi se otepa ne le ta hip, ampak se je z njimi otepala že nekaj desetletij — da ne govorimo o bližnji prihodnosti, ki pač ne bo takšna, da bi v nji stiske slovenske znanosti kar na mah in za zmeraj izginile.

Med okoliščinami, ki so natančneje osvetlile njen položaj, je prav gotovo ustanovitev Raziskovalne skupnosti Slovenije. Ta naj bi po novih načelih skrbela za obstoj, razmah in razvoj slovenske znanosti; prek svojih komisij naj bi zbiral znanstvene načrte, zasnutke in naloge, jim po svojih močeh presodila znanstveni pomen in značaj, nato pa dodelila potrebna finančna sredstva, da bi se ti načrti lahko uspešno uresničili. Prav lahko si mislimo, da se je tisti hip, ko so se komisije lotile dela, prikazalo v njihovem razvidu hkrati z znanstvenimi načrti tudi nemalo težav in stisk, ki tarejo slovensko znanost. Kaj takega je bilo prav dobro opaziti že v tistem odseku,

ki ga v celotni slovenski znanosti zavzemajo humanistične vede, med temi zlasti literarna zgodovina. Ta izsek je razmeroma majhen, vendar je znano, da pripada književni znanosti v slovenskem prostoru že po tradiciji pomembno mesto. Prav zato je kar nenavadno slišati, da je imela komisija, ki je pri Raziskovalni skupnosti morala skrbeti za ta sektor slovenske znanosti, opraviti za leto 1972 reci in piši samo z nekaj več kot desetimi prijavljenimi literarnozgodovinskimi raziskavami — in to kar za celotno Slovenijo! Toda še bolj nenavadno je bilo, da se je celó ob tako majhnem številu znanstvenih nalog že koj spočetka pokazalo, da je za naše današnje razmere še ta revna številka pravzaprav odločno prevelika spricho skromnega gmotnega vira, iz katerega naj bi ji odmerili finančna sredstva. Zato naj bi komisija iz že tako skromnega števila prijavljenih načrtov s posebnim merilom odbrala, kar je primerno, in zavrnila tisto, kar naj bi se izkazalo za neveljavno. Lahko si mislimo, da ni imela posebno lahkega dela; in da ga nazadnje ni niti zmogla opraviti, saj bi v trenutku, ko bi začela ugotavljati, kaj je v predloženem gradivu vsebinsko in formalno vredno znanosti, zašla v načelna vprašanja, ki so tako zelo zapletena, da jih komisije pač ne morejo načenjati, kaj šele rešiti.

In tako se je kar nehote in že ob tako zunanji okoliščini, kakršna je vstop slovenske znanosti v formalni okvir Raziskovalne skupnosti, razkrila vrsta stisk, ki tarejo današnjo slovensko znanost — v tem primeru slovensko literarno vedo. Prva, že na daleč vidna je seveda finančna, saj se je na mah izkazalo, da je te vrste znanost, ki ji na Slovenskem pritiče po tradiciji velik pomen, postavljena ta čas v položaj, ki je, milo povedano, ubožen. Za njene načrte je na razpolago tako malo denarja, da najbrž ne bo mogoče iz njega financirati niti tistih nekaj nalog,

kolikor jih je bilo predloženih. Vendar pa finančna stiska ni niti edina niti glavna, ker se ob nji takoj pokaže, da sega s svojimi razlogi in posledicami na vse strani — v kadrovske, organizacijske in eksistenčne težave vseh vrst. Brž ko bi se kdo vprašal, od kod današnji literarni vedi na Slovenskem razmeroma tako malo načrtov, nalog in zasnov, bi ga iskanje odgovora pripeljalo navsezadnje do položaja, v katerem predstavniki te znanosti delajo. Tu ni misliti samo na bolj ali manj redke posameznike, ki živijo zunaj znanstvenih ustanov, prepuščeni vsakdanjim okoliščinam svojih služb in poklicev, kolikor jim ti pač omogočajo ukvarjati se z znanstvenim delom. Dovolj je pomisliti na znanstvene delavce, vključene v »redne« razmere na obeh ustanovah, ki v Sloveniji vsaj formalno pravzaprav edini zagotavljata pravo možnost literarno-znanstvenega dela, tj. na ljubljanski univerzi in Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. Na prvi pogled bi pričakovali, da imajo znanstveni delavci — v našem primeru literarni zgodovinarji — vsaj tu zares primerno izhodišče za svoje pravo delo. Kdor natančneje pozna razmere, bo moral seveda ugotoviti, da takšno mnenje ne ustreza docela dejanskemu stanju. Univerzitetnim učiteljem je znanstveno delo resda prva dolžnost in pogoj za vse drugo, toda današnji načini univerzitetnega učiteljevanja jih pri tem pogosto bolj ovirajo, kot pa da bi njihovo zagnanost v znanstveno raziskovanje zares pospeševali. Današnja slovenska univerza se na svoji drugi stopnji spreminja na videz že kar v razširjeno, množično šolo, dotok študentov je vse večji, število učiteljev pa spricho zmeraj številnejših študentov razmeroma zmeraj manjše; njihova obremenjenost s številom tedenskih ur, predavanj in seminarskih vaj postaja očitno prevelika, obseg običajnih pedagoških opravkov čezmeren, skrb za temeljno poučevanje študentov tako nuj-

na, da ostane učiteljem za znanstveno delovanje večjega obsega in pomena prav malo časa. Ali s preprostimi besedami povedano — današnji ustroj univerzitetnega dela najbrž ni idealna podlaga za razvoj in razmah slovenske znanosti. Še manj bi jo lahko seveda iskali na drugi najvišji znanstveni ustanovi Slovenije, na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer za razvoj literarne vede obstaja poseben inštitut za literature. Ta je že na prvi pogled tako skromnega obsega, s tako maloštevilnimi sodelavci, s skromnimi organizacijskimi okviri in sredstvi, da sam po sebi ne daje kaj prida možnosti za zares znanstveno delo. O tem govori že dejstvo, da si mora pomagati z zunanjimi sodelavci, če naj opravlja vsaj minimum znanstvenih nalog; položaj takšnih zunanjih sodelavcev je pa seveda tako negotov, da do prave vključitve razpoložljivih sil v organizirano delo niti ne more priti.

Tretja vrsta stisk, ki bremenijo sodobno slovensko znanost, je načelne narave. Pri presoji njenih načrtov, nalog in izvedenih del prihaja zmeraj znova do nejasnosti okoli temeljnega vprašanja — kaj je pravzaprav znanost. Ali je znanost že kar vsakršno zbiranje empiričnega gradiva, podatkov, dejstev in vsega drugega? Ali je znanost že vsakršno publicistično in esejistično spisje? Ali je znanost vsakršno filozofiranje, naj bo filozofsko le na videz ali pa po svojem resničnem pomenu? Ta vprašanja niso namišljena, saj se pod oznako znanosti pri nas prav pogosto misli na eno od navedenih možnosti — na faktografsko zbiranje gradiva, na publicistiko ali na filozofijo. Pa ne samo da problem, za katerega gre, ni izmišljen, ampak je tudi odgovor nanj težji, kot se morda zdi. Vsekakor je več kot nujno razločevati pravo znanstveno delo od pridnega zbiranja izkusnih podatkov, od publicistike ali od filozofiranja, kajti znanost v pravem pomenu besede ni ne

eno ne drugo ne tretje. Pa vendar se med naštetimi področji ne dá potegniti čisto ostre meje, saj je na prvi pogled jasno, da je zbiranje empiričnega gradiva za znanost nujno, da je priprava zanjo, da pa seveda samo na sebi še ni znanost v pravem pomenu besede, pač pa kvečjemu predznanstvena stopnja znanosti; in da je torej šele s tega širšega vidika mogoče presoditi, kdaj takšno predznanstveno delovanje vodi v znanost, kdaj pa se nič kaj uspešno ustavlja na pol poti, ne da bi znanost imela iz njega kaj prida koristi. Podobno bi tudi za mejo med znanostjo in filozofijo morali najbrž ugotoviti, da se v glavnih potezah seveda dá presoditi, kaj je znanstveno delo, osnovano na empirični ali kakšni drugi obliki gotovosti, kaj pa filozofsko pojmovna spekulacija; vendar pa tudi tu ostre meje ločnice ne bomo mogli zarisati, ker se mora tudi znanost od časa do časa zamisliti nad globljimi problemi svojega predmeta, ciljev in metode, to pa jo kar samo od sebe sili, da prekorrači navidezno mejo med znanstvenim in filozofskim — navidezno zato, ker takšne meje pravzaprav ni. Zlasti za moderno znanost je skoraj nujno, da si pojasni svoja teoretska izhodišča, kaj takega pa ni zmeraj mogoče brez filozofskih pojmov, idej in miselnih postopkov. Toda naj bo s tem kakorkoli — ne glede na takšno odprtost znanosti na levo in desno, navzgor in navzdol, vendarle ne gre dvomiti, da znanost temelji na nekaterih temeljnih premisah, ki edine odločajo o tem, ali je kako delovanje znanost ali pa to ni. Za obstoj in razmah znanstvene stroke je skoraj neogibno, da so si njeni predstavniki vsaj načeloma edini o premisah, ki določajo znanstvenost njihovega področja. Zdi se pa, da na primer v slovenskih humanističnih vedah takšne edinosti ni zmeraj v tisti meri, ki bi bila zanje neogibna, včasih pa niti ne jasne zavesti o temeljih in po-

stavkah svoje lastne znanstvenosti. Kjer pa ni takšne zavesti, je toliko več težav z opredelitvijo, organizacijo in načrtovanjem kake stroke, zlasti kadar mora z vsem tem stopiti pred javnost, utemeljiti svoje načrte in terjati zanje primerno gmotno podlago.

Od tod je pa že videti, da prihajajo glavne stiske slovenske znanosti, zlasti humanističnih ved, kar iz treh virov. Da bi jim prišli do konca, je zato potrebno misliti na reševanje treh vrst vprašanj, da bo omogočen znanosti na Slovenskem pravi razmah: najprej na zagotovitev večjega števila gmotnih sredstev, nato na takšne reforme univerze, Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter drugih znanstvenih ustanov, da bo znanstvenim delavcem v teh inštitucijah mogoča dejanska, ne samo formalna posvetitev znanstvenemu delu; in nazadnje na temeljito formulacijo bistvenih premis znanosti na Slovenskem, kar med drugim vključuje tudi natančen premislek o ciljih, metodah in merilih znanstvenosti v razmerju do neznanstvenih panog, s katerimi živi znanost sicer v tesnem, vendar ne zmeraj dovolj jasnem sosodstvu.

Vsa ta vprašanja so med sabo tako zelo povezana, da si je skoraj nemogoče zamisliti prihodnji razvoj slovenske znanosti z reševanjem samo nekatereh med njimi. Večja gmotna sredstva bi komajda kaj prida izboljšala položaj slovenske znanosti, če ne bo sočasno prišlo do ustreznih sprememb v organizaciji znanstvenega dela, zlasti seveda v tistih ustanovah, ki so po tradiciji središče slovenske znanosti. Pa tudi to ne bo zares plodno, če ne bo v območju znanosti same prišlo do jasnejše, določnejše, ostrejšje zavesti o temeljih, ciljih, metodah in merilih znanstvenega dela. Stiske znanosti prihajajo prav toliko iz sveta, v katerem znanost živi, kot iz znanosti same; od tod prihaja tudi rešitev.

J. K.

PERSPEKTIVE SLOVENSKEGA GLEDALIŠČA DANES

Pod tem okvirnim naslovom je ob koncu letošnjega TEDNA SLOVENSKE DRAME v Prešernovem gledališču v Kranju potekal pogovor, na katerega je organizator povabil praktično vse dejavne faktorje gledališkega življenja na Slovenskem.

Ob razmišljanju o rezultatu tega pogovora je treba nedvomno ugotoviti več kot srečno okoliščino ali celo naključje, ki bi se mu reklo odpiranje problemov oziroma kompleksno obravnavanje gledališke problematike, kot srečno okoliščino zato, ker takšna usmeritev kulturnega dialoga pri nas na žalost ni pre pogostokrat v navadi. *O d p i r a n j e p r o b l e m o v* pomeni v kontekstu gledališkega razmišljanja pristajanje na vse možne oblike in zakonitosti gledališkega življenja, ki jih je treba upoštevati vse po vrsti, ne da bi hoteli za vsako ceno s takšnimi ali drugačnimi argumenti podpreti eno samo varianto in jo na vsak način povzdigniti na račun drugih. Debata je končno (posredno) s prispevki vseh aktivnih udeležencev razgovora (akademik dr. Bratko Kreft — uvodna beseda, Dušan Jovanović, Filibert Benedičič, Tone Trpin, Jože Vozny, Janez Karlin, Aleš Jan, Dušan Tomše in Vasja Predan) izpolnila tudi drugo, dovolj dragoceno odliko tovrstnega sočlenja mnenj, namreč *k o m p l e k s n o s t o b r a v n a v a n j a* gledaliških problemov; to pomeni v gledališkem žargonu upoštevanje tako rekoč vseh poglavitnih in v tem trenutku obstojnih, delujočih tvornih silnic gledališkega življenja, ne da bi pri tem takšna metoda zanemarila vse tiste nove možnosti gledališkega življenja, ki bi se vzporedno z obstoječimi tudi utegnile razviti.

Kljub tema dvema, metodološko in vsebinsko plodnima lastnostma, ki sta po eni strani tolerantno združevali v izhodišču še kako različna mnenja ozi-